

EVOLUȚIA FINANTELOR PUBLICE PÂNĂ LA EPOCA MODERNĂ

Olesi GRINCU

Catedra Finanțe și Bănci

The public finance is an economic and history category, whose content evolves during general changes of reproduction. In pre modern periods (slave system and feudalism), elements of public finance depended on ware-money relationship.

The natural character of economy determines the low development of finances, but some advancement had taxes, loans. In state's activity public finances had more particular, private character, not public, and was much unregulated.

In the period of advanced feudalism, ware-money relationship advanced more intensively, especially in towns, that became manufacture and profession centers. The economic role of state had been enforced and raised up the financial part of taxes, loans, public credit. At this step public finance had an important role in the creation of conditions for the path to modern period.

Etimologic, cuvântul **finanțe** își are originea în limba latină¹. În secolele XIII-XIV se foloseau expresiile *finantio*, *financias* și *financia pecuniaria*, în sensul de „plată în bani”. Se presupune că aceste expresii derivă de la cuvântul *finis* care înseamnă adesea „termin de plată”. În Franța în sec. al XV-lea se foloseau expresiile *homes de finances* și *financiers* pentru denumirea arendașilor de impozite și a persoanelor care încasau impozitele regale; *finance* însemna o sumă de bani și, mai ales, un venit al statului, iar *les finances* – întregul patrimoniu al statului. În limba germană în sec. XV-XVIII se întâlnește noțiunea de *Finantz* în sensul de plată în bani și *Finantzer*, în sensul de cămătar [8, p.5; 11, p.7,14]. Cu timpul, cuvântul „finanțe” a căpătat un sens foarte larg, incluzând bugetul de stat, creditul, operațiile bancare și de bursă, relațiile cambiale etc., adică resursele, relațiile și operațiunile bănești.² Menționăm și astfel de particularități ale acestei categorii, precum: conexiunea organică cu statul, caracterul valoric evident pronunțat al relațiilor exprimate în categoria finanțe, înaintarea relațiilor exprimate în ea ca necesități primordiale etc.

Deci, categoria finanțe include mai multe componente, printre care și finanțele publice – sistemă a relațiilor bănești, istoric legate de existența statului, care asigură baza materială pentru funcționarea puterii de stat. De la apariția primelor elemente de finanțe, finanțele publice au fost parte componentă a sistemului relațiilor economice. Faptul că finanțele publice au apărut pe o anumită treaptă de dezvoltare a societății, când s-au manifestat anumite condiții și au evoluat odată cu evoluția condițiilor care au stat la baza apariției lor, demonstrează caracterul istoric al acestora.

Cadrul social-economic a făcut ca orânduirea comunei primitive³ (4-5 mln. ani î.e.n. – mileniul IV î.e.n.) să fie unica orânduire în care nu s-au manifestat relații financiare. Economia în această perioadă avea un caracter natural pronunțat. Munca se desfășura în comun, iar rezultatele ei se repartizau în mod egal între membrii societății. Problemele privind conviețuirea în comun, treburile obștești, inclusiv cele de apărare împotriva atacurilor din afară ș.a. se rezolvau cu participarea tuturor membrilor comunității sau prin oameni aleși, fără a exista un aparat special constituit în acest scop. Organele autorității publice nu dispuneau de mijloace de constrângere speciale. Această perioadă corespunde epocii vechi și celei mijlocii a pietrei – paleoliticului și mezoliticului. Trecerea la agricultură și creșterea animalelor, specializarea lor, dezvoltarea meșteșugurilor primitive și a comerțului, războaiele neîntrerupte, ca mijloc regulat de îmbogățire, au condus la supraproducere, a cărei sporire și realizare a fost urmată de descompunerea relațiilor gentilico-tribale. Munca în colectiv, distribuirea și consumul colectiv au fost treptat înlocuite cu cele de familie și individuale, relațiile sociale schimbându-se astfel în mod esențial. Evoluția progresivă a relațiilor de familie și gentilice a avut ca urmare apariția familiei patriarhale, a patronimelor unite în comunități gentilice și gentilico-tribale, iar mai apoi în

¹ Unii savanți economiști afirmă că denumirea din limba latină nu și-a găsit confirmare științifică [5, p.20].

² Concepțiile savanților și specialiștilor despre esența finanțelor nu sunt în convergență. În interpretări accentul cade pe cea latură a finanțelor pe care autorul (autorii) o consideră mai semnificativă, mai concludentă, mai importantă pentru caracterizarea acestora [5, p.454-474;9, p.30-32; 10, p.4-10; 11, p.16-18; 12, p.35-39].

³ La baza periodizării am preluat teoria formațională și tratarea civilizată a istoriei mondiale. Partea considerabilă a istoriei primitive revine epocii pietrei, care se divizează în paleolit (din greacă *pelaios* – antic, *lito* – piatră) 4-5 mln. î.e.n.- mileniul XII î.e.n., mezolitic (din greacă *mezos* – mijlociu) mil. XII-VIII î.e.n. și neolit (din greacă *neos* – nou) mil. VII-IV î.e.n. Meritul acestei epoci constă în formarea societății omenești, apariția gospodăriei de însușire pe baza străngerii plantelor și a vânătorii, crearea gospodăriei productive, apariția agriculturii și creșterii vitelor, fabricarea ceramicii, începutul metalurgiei.

uniuni în frunte cu căpetenii⁴ de triburi și ginți. Apare în masă și așa fenomen ca inegalitatea de avere, punându-se și aprofundându-se bazele proprietății private. Societatea s-a împărțit în clase. La finele perioadei neolitice (mil. VIII-VII î.e.n.) apar și primele formațiuni protostatale în Mesopotamia și Egipt [8, p.6; 13, p.3-28].

Astfel, la intersecția comunei primitive cu orânduirea sclavagistă se maturizează condițiile care au făcut necesară și posibilă apariția și dezvoltarea finanțelor publice. Ele constau în:

- apariția și dezvoltarea relațiilor marfă-bani, în măsură să permită formarea și utilizarea resurselor statului în formă bănească;
- apariția și dezvoltarea statului, care pentru îndeplinirea funcțiilor și sarcinilor sale avea nevoie de resurse ce nu puteau fi procurate în cadrul relațiilor existente anterior. Separarea statului de societate în orânduirea sclavagistă⁵; în sfera relațiilor economice ea se concretizează în aceea că statul își are veniturile, cheltuielile și datoriile sale proprii.

Deci, forme embrionare de finanțe publice apar odată cu formarea statelor. Bogățiile comunităților gentile și ale triburilor (ce existau din epoca străveche și se păstrau în temple în calitate de tezaur) au fost însușite de organele statului apărut și, în primul rând, de șeful acestuia. În statele Orientului antic⁶, pe lângă formarea tezaurului regesc, pe baza jafurilor militare și tributurilor de la popoarele cucerite, apare și sistemul impunerilor, dărilor funciare și a impozitelor indirecte, încasate pentru folosirea apei sau efectuării unor operații comerciale.

Inițial impozitele se încasau în natură (vite, grâne) apoi în bani. Așa, de exemplu, în regatul Babilon (format în 1892 î.e.n.) de acum în sec. XX î.e.n. au început să fie folosiți banii metalici sub forma lingourilor de argint – *shekeli*, a căror greutate constituia aproximativ 8 grame. Operațiile imobiliare, comerțul intern și, în special, extern au necesitat formarea băncilor care au apărut în mil. II î.e.n. Băncile dădeau credite. Dacă situația materială a creditorului era stabilă, el primea împrumut până la 20-30% anual. Dacă situația era nesigură, atunci banca lua sub controlul său imobilul creditorului. În Babilon în sec. VI î.e.n. erau cunoscute așa dinastia bancare ca „*Egibi și feciorii*”, în Nippur – dinastia Murashu. De acum în acele timpuri băncile regatului Babilon depășeau după bogăție nu doar templele, dar în unele cazuri și statul, concentrând în posesia lor pământ, case, vite [6, p.63]. În Egipt, în Regatul Vechi, apar banii – monedele metalice, sub formă de lingouri. În perioada noului regat larg era folosită unitatea monetară *deben*, egală cu 91 grame, care se diviza în 10 părți egale [6, p.88].

În China banii metalici apar în epoca *Shang* (Win), sec. XVIII î.e.n. În epoca Han (206 î.e.n.-220 e.n.) împăratul Wudi (140-87 î.e.n.) a început să emită bani din piele de reni albi sub formă de pătrățele cu desene. Fiecare pătrățel era egal cu 400 monede de aramă [6, p.95]. În anul 800 e.n. în China această idee a fost renăscută, când au început să tipărească banii de hârtie.⁷ Date despre sistemul finanțelor publice în statele Orientului Antic conțin operele lui Herodot (490-480, - 425 î.e.n.) despre reforma financiară, efectuată de Darius I cel Mare (522- 486 î.e.n.), apogeul imperiului Ahemenid. Cheltuielile vistieriei țarului erau formate din cheltuielile pentru necesitățile militare și întreținerea aparatului de stat, care, de obicei, se asigurau cu distribuiri financiare și donații în natură. Sprijin pentru vistieria țarului serveau și tezaururile templelor.

În Grecia Antică⁸ în epoca bronzului (mil. III-II î.e.n.), practic toată populația și, în primul rând, comunele teritoriale erau supuse impozitelor. Unele grupe sociale erau eliberate de la plata impozitelor, în principiu cele ce au jucat un rol deosebit în existența statului (fierarii, militarii, vâslașii).

⁴ În această perioadă se formează un tip de lideri deosebiți, care în literatura istorico-economică sunt numiți *bigmen*, persoane care se evidențiază din masa totală prin talent personal, cunoștințe, bogăție și mărinimie. Anume din această pătură, fie casele sau uniunile bărbaților, partea bărbătească a comunei gentile alegea conducători (femeile la aceste adunări nu li se permitea accesul) [6, p.52].

⁵ Epoca antică (sf. mil. IV î.e.n. – sec. V e.n.) în cadrul căreia are loc formarea societăților divizate în clase și a primelor state cu un aparat birocratic de dirijare și impunere, cu un sistem impozitar dezvoltat; accelerarea ritmurilor inegale de dezvoltare istorică a diferitelor regiuni ale planetei (mil. IV-III î.e.n.), crearea imperiilor teritoriale „mondiale”; apariția civilizației antice, apariția primelor sisteme filosofice dezvoltate și a religiilor mondiale (mil. II î.e.n. – sec. III e.n.), pieirea civilizației antice, răspândirea religiilor mondiale (sec. IV- V e.n.).

⁶ Istoria statelor din Orientul Antic apărute în mil. IV î.e.n. în Mesopotamia, Egipt, China, sub forma despoției orientale (toată puterea supremă aparține țarului), permite studierea unei etape importante în dezvoltarea omenirii – descompunerea comunităților gentilico-tribale, apariția claselor, formarea statelor, începutul civilizației și economiei, ca sferă de activitate organizată a omului.

⁷ În Europa primii bani de hârtie au apărut în 1601 în Elveția.

⁸ Economia Greciei Antice și a Romei Antice bazată pe robia clasică, spre deosebire de robia patriarhală, din statele Orientului Antic o mai numesc sistem antic de gospodărie, pentru că el s-a format nu în granițele enorme ale statelor extra-centralizate chemate la viață de necesitatea irigației, ci în dimensiunile unor state-orașe relativ mici (gr. *polis* – oraș, stat), tip deosebit de stat apărut, precum colectiv al cetățenilor funciari și prezenta oraș cu teritoriile sătești alăturate lui.

Domina gospodăria naturală și slaba dezvoltare a comerțului, banii ca atare nu existau. Funcțiile lor le îndeplineau în special bovinele. În perioada arhaică (sec. VIII-VI î.e.n.), în cadrul mării colonizării, în calitate de bani erau folosite lingourile, stîngiile din metal. La intersecția sec. VII-VI î.e.n. se începe emiterea monedelor. Către sec. VI î.e.n. în Grecia existau două sisteme monetare principale: elgin și eubeean.⁹ Baza fiecărui sistem o prezintă Talantul – unitate de greutate care la Eubeea constituia 26,2 kg, iar la Elgina 37 kg. Dintr-un talant se băteau 6000 drahme – monede de argint. Standardul Elginei era răspândit pe marea parte a teritoriului Greciei și în insulele Mării Egee, cel eubeean – doar pe insula Eubeea, în multe colonii apusene și, de asemenea, pe teritoriul a două polisuri mari, Corinf și Atena. În perioada reformelor lui Solon (635, 640-559 î.e.n.) sistemul monetar elgin dominant este înlocuit cu cel eubeean. Despre înaltul grad de dezvoltare a relațiilor marfă-bani în Atena în sec. VII-VI î.e.n. ne vorbesc și importante schimbări efectuate de Solon prin introducerea libertății testamentelor și schimbarea privilegiilor gentilice cu cele patrimoniale. În Sparta se presupune că Licurg (sec IX-VIII î.e.n.) interzice folosirea monedelor din aur și argint și permite circulația numai a celor din fier, incomode și grele [6, p109,122]. La etapa clasică (sec. V-IV) î.e.n. cu emiterea monedelor este cuprinsă întreaga metropolă.¹⁰ În această perioadă începe a fi emisă și moneda măruntă din bronz. Dreptul de a emite monede particulare aveau toate polisurile grecești independente. Dezvoltarea comerțului în sec.V î.e.n. a adus la apariția profesiei specifice – zaraf (trapezit).¹¹ Treptat (sf. sec V î.e.n.) ei încep a îndeplini și unele funcții caracteristice băncilor: păstrarea banilor, transferul banilor de pe contul unui client pe contul altui client, acordarea creditelor bănești. De obicei, dobânda pentru gajarea pământului constituia 15%, cele maritime depășeau 30%.

Deci, în polisurile Greciei Antice finanțele statului se constituiau din impozite directe și indirecte, taxe comerciale și judiciare, venituri de pe averea statului, plățile cetățenilor bogați. În Arha ateniană existau dajdiile bănești – *foros*, ce se distribuiau între polisuri. Cu impozite directe erau impuse în principiu popoarele cucerite și străinii. Privitor la cetățeni, aceste impozite (de exemplu, *eisfora*) purtau un caracter extraordinar. De exemplu, în perioada războaielor greco-persane 484 î.e.n. Themistocle a propus ca pe baza veniturilor de la minele de argint *Lavrion* să fie construite corăbii militare. Sistemul financiar era organic îmbinat cu caracterul regimului de *polis*, cu organizația sa militară (armata neregulată din voluntari) și organizarea administrativă (prin magistraturile eligibile, deseori neplătite), cu sistemul lui de liturgie etc., ce micșorau cheltuielile de stat. Concomitent în polisurile democratice exista și așa articol bugetar specific al cheltuielilor de stat ca distribuirile bănești (deseori și naturale) populației nevoiașe.

În polisurile grecești existau variate magistraturi colegiale pentru încasarea și cheltuirea mijloacelor statului, însă vistieria statului ca atare nu exista, nu exista și păstrarea centralizată a vistieriei statului și dirijarea ei (abia la sf. sec IV-III î.e.n. în Atena apare funcția de controlor eczetast al finanțelor statului).

O dezvoltare considerabilă a atins sistemul fiscal-financiar public în statele elenistice din Est, în special în Egiptul ptolemean. Aici a fost introdus un sistem complex de impozite directe și indirecte (impozit pe pământ, încasat în natură, pentru vii și livezi, încasat în bani, pentru producerea țesăturilor, uleiului, pentru toate tipurile de operațiuni comerciale etc.). Articol important al veniturilor îl prezentau veniturile de pe pământurile țarului și ateliere. În majoritatea statelor eleniste a fost păstrat sistemul bănesc, a cărui unificare a început încă pe timpul lui Alexandru Macedon (356-323 î.e.n.). Ca bază a fost luat standardul de greutate primit în Atena. De rând cu monedele de argint au început să fie emise și monede din aur.

Organizarea finanțelor în perioada timpurie a Republicii Romane¹² cu regimuri de polisuri avea mult în comun cu finanțele polisurilor grecești. Însă, războaiele imense de cucerire din sec. III-II î.e.n., transformarea Romei în stat imens, criza sistemului de polisuri au adus la schimbări esențiale în sistemul finanțelor publice. Veniturile statului roman în majoritatea lor au crescut pe baza capturilor militare, contribuțiilor, încasărilor din provincii. În 167 î.e.n., în legătură cu prada militară colosală și capturarea a 150000 robi în al treilea război în Macedonia, cetățenii romani au fost eliberați de impozitul direct anterior încasat și de la ei. Acest impozit-tribut a devenit principalul impozit direct, încasat de la provincii. Strângerea impozitelor de la provincii de obicei se dădea în *otcup publicanam*. Plata pentru procentul creditului deseori atingea 48% (abuzurile, jafurile

⁹ De la denumirea insulelor Elgina și Eubeea.

¹⁰ În greacă „mama orașelor” – principalul oraș fără de colonii.

¹¹ De la cuvântul grecesc – masă de schimb.

¹² Istoria Romei Antice se divizează în 3 perioade imense: perioada țaristă (sec. VIII- VI î.e.n), perioada republicii, (510-31 î.e.n), perioada imperiului (31 î.e.n.- 476 e.n.).

directe ale provinciilor au impus în perioada imperiului de a transmite încasarea impozitelor *procuratorilor*). Articol important al veniturilor romane constituiau așa-numitele *vectigalia* – variate taxe de pe averea statului (arenda *ager publicus*, mine de sare etc.), impozitele indirecte, încasările vamale etc. Vistieria financiară a Romei republicane (*ararii*) se afla în competența Senatului, nemijlocit *qvestorilor*. În perioada imperiului, cu divizarea provinciilor în senatoriale și imperiale (27 î.e.n.) veniturile de la ultimele au început să fie încasate în vistieria personală a imperatorului-*fisc*. Treptat fisc devine unicul centru financiar al imperiului. Perioada imperiului târziu se caracterizează cu o creștere a aparatului birocratic, armatei și consolidarea bruscă a povarei impozitare. Criza financiară a imperiului, ca parte integrantă a crizei din sec. III, naturalizarea economiei l-au impus pe împăratul Diocletianus (243-313-316), după recensământul total al populației din 289-290, să facă reforma financiară. Majoritatea impozitelor indirecte au fost înlocuite cu impozitul financiar capital, care se încasa de la toată populația sătească (în formă naturală). La baza impunerii a fost pusă o unitate fiscală specială, *jurum*, în cadrul determinării căreia se ținea cont atât de suprafața terenului agricol, cât și de numărul lucrătorilor, adică combinația birului funciar cu cel pe cap de lucrător – *jugatio capitatio*. Peste fiecare 5 ani se efectua recensământul total impozitar al întregii populației și averii; peste fiecare 15 ani – revizuirea generală a dimensiunilor fiscale și se crea un nou cadastru – *cenz*. Pentru cota dăjdiilor de la coloni răspundeau proprietarii funciari, de impozitele de la teritoriile orașenești – *curială-decurionii*, obligați de a efectua cheltuieli și pentru necesitățile sociale.

Stoarcerea colosală a birurilor de stat, abuzul în cadrul încasărilor lor au servit izvor al revoltelor permanente (138-132 î.e.n., 104-100 î.e.n., 73-71 î.e.n., răscoala de sub conducerea lui Spartacus), iar la începutul anului 80 î.e.n. în Roma a început războiul civil.

La secolele mijlocii istoric se referă sec V-XVII. Această perioadă, a cărei limite cronologice sunt mai restrânse decât istoria străveche, a fost mai progresivă. Prognozele vizează, în primul rând, o mai înaltă dezvoltare a productivității sociale a muncii și, principalul, crearea premiselor pentru dezvoltarea continuă a economiei societății umane. În secolele mijlocii s-au creat statele europene contemporane și s-au determinat granițele lor. Au luat naștere și s-au dezvoltat orașele contemporane, s-au format limbile naționale, Europa contemporană. Europa secolelor mijlocii, datorită dezvoltării forțelor de producție, a depășit imperiile orientale din Est, a căror istorie este mai veche. În rezultatul marilor descoperiri geografice s-a format piața mondială și sistemul colonial; în sfârșit, în sânul societății medievale a luat naștere o nouă formație social-economică – capitalismul. Evidențiind totalitatea schimbărilor, menționăm, de asemenea, că epoca feudalismului se divizează în trei perioade:

- Evul Mediu Timpuriu – sec. V-X;
- Evul Mediu Clasic – sec. XI-XV;
- Evul Mediu Târziu – sf. sec. XV- mijl. sec. XVII.

În perioada feudalismului timpuriu și, parțial, clasic dominația gospodăriei naturale a determinat, în principiu, și caracterul natural al finanțelor publice, veniturilor și cheltuielilor statului.

Curtea regală și armata se întrețineau din contul încasărilor din domeniile regești și prestațiile populației, amenzile administrative, tributuri și impozite, taxe vamale și comerciale. Practic, vistieria regelui, (în latină – *scrinium*) consta din emiterea monedelor și a obiectelor prețioase care se păstrau în dormitorul regesc și constituiau tezaurul familial al regelui. Aparatul de stat local se întreținea pe contul exploatării populației, amenzilor administrative, dărilor funciare regale. Din bugetul regelui parțial erau omise cheltuielile pentru armată, pentru că partea ei principală o constituiau formațiunile militare neregulate de voluntari, țărani liberi, care se echipau în companii din cont propriu. La război armata se întreținea pe contul capturilor militare și jafurilor. Cheltuielile pentru necesitățile sociale (drumuri, poduri, fortificații) erau puse pe seama populației care îndeplinea prestațiile de muncă.

La etapa fărâmițării feudale veniturile regale au început să fie mărginite aproape complet cu încasări din domeniu. Impozitele de la populație și încasările legate de jurisprudența regală brusc s-au micșorat, iar în unele țări, de exemplu în Franța, complet au dispărut în mersul atragerii țăranilor în dependență de feudă și cu practica largă de distribuire a imunitetelor, în rezultatul cărora fostele venituri regești treceau în mâinile unor feudali separați – proprietarii drepturilor imunitare. Atribuțiile, în particular monetare, dădeau monarhului nu mai mult venit decât oricărui proprietar, care se bucura de aceste drepturi. Ca suzeran suprem, regele primea plata directă de la vasali în cadrul înmânării investiției la feudă, relief, însă și aceasta nu întotdeauna avea loc. Limitarea părții de venit a bugetului monarhului se balansa cu cheltuieli neînsemnate, care se măr-

gineau cu întreținerea curții (demnarii aveau, în plus, și proprietăți particulare), aparatul de dirijare a domeniului și a armatei regale din vasalii domeniilor. Armata statului se constituia dina armata neregulată din vasali. În schimbul serviciului militar regele putea să ceară de la viitorii militari o parte din venituri. Cu lichidarea treptată a fărâmițării feudale și crearea statelor centralizate, însemnătatea finanțelor publice creștea. Puterea regească ducea luptă pentru lărgirea domeniului (corespunzător, și încasările de la el în vistierie), pentru răspândirea jurisprudenței regale asupra tuturor păturilor populației (ceea ce, de asemenea, mărea veniturile regale), pentru transformarea vărsămintelor și taxelor, sosite de la vasalii regelui, în reale. Însă, treptat, baza finanțelor publice devin nu birurile feudale tradiționale, ci impozitele de stat, iar, pe deasupra, monarhia se străduia să inventeze, să „sesizeze” noi impozite – de la relațiile marfa-bani, meserii, comerț, trece la sistemul general de impunere a întregii proprietăți mobiliare și imobiliare; o tot mai multă însemnătate căpătau impozitele indirecte (asupra obiectelor de consum), taxele comerciale etc. Necesitatea financiară este urmată de creșterea cheltuielilor pentru aparatul de stat și militare (în special cu trecerea de la armata feudală, neregulată de voluntari, la sistemul armatei de mercenari). Cheltuielile pentru necesitățile conducerii au impus monarhia să inventeze noi mijloace de completare a vistieriei. Concomitent cu creșterea neîntreruptă a impozitelor se practicau împrumuturile forțate, emiterea monedelor depreciate (valoare redusă) etc. Impunerea fiscală și a păturilor de vârf ale societății (inclusiv a celor orășânești) a fost una dintre cauzele apariției și funcționării păturilor reprezentative, a căror funcție principală a devenit autorizația noilor impozite. Cu triumful absolutismului, monarhia a dobândit complet independență financiară. Aceasta se referă în special la Franța (în Anglia s-a păstrat forma parlamentară de impunere). Vistieria se socotea proprietatea monarhului, bugetul era strict confidențial. Sistemul financiar al absolutismului includea diferite forme de fiscalitate: impozite directe (pe cap de locuitor, mobiliare, uneori pe gospodării), taxe (pentru importul și exportul mărfurilor, pentru vinderea sau comercializarea și transportul mărfurilor prin puncte vamale interne, accize la sare, vin și alte produse). O tot mai mare însemnătate capătă impunerea veniturilor de la meșteșugărit și comerț, în special exterior. Conform teoriei mercantiliste, majorarea cantității de bani în țară depindea de balanța activă a comerțului exterior, de care erau legate măsurile protecționiste mercantiliste ale statelor absolutiste: interzicerea exportului materiei prime și stimularea exportului produselor finisate (în consecință, și stimularea dezvoltării manufacturilor), sistemul taxelor interzise, stimularea comerțului colonial, ce asigura beneficiu înalt, războaiele comerciale. Consumul enorm al curții regale, cheltuielile pentru curte, cele militare, în condițiile deficitului permanent al vistieriei, îl obligă pe monarh să se adreseze după împrumut către bănci care prezentau mijloace bănești pentru un procent înalt (deseori erau bancrote financiare: de exemplu, Spania în timpul lui Filip al II-lea (1556-1598) de trei ori a retrăit falimentul). Guvernul primea mari venituri de la distribuirea monopolurilor și patentelor de la comercializarea funcțiilor de stat care se practicau pe larg în unele țări (Franța, Spania). S-a majorat sistemul concesional. În Franța, în arendă, sub formă de licitație, se dădeau toate impozitele indirecte, se practica emisia banilor, emisia bancotelor bancare fără asigurare monetară, care de obicei se termina cu bancruta (falimentul sistemului financiar al lui Dj.Lou în Franța în 1720).

Direcția financiară în aparatul de stat ocupa un loc foarte important, supunând necesităților sale toate verigile acestuia. În Franța ea era condusă de primul-ministru (pe timpul lui Ludovic al XIV-lea (1715-1774), intendantul general al finanțelor în a cărui supunere erau intentații finanțelor, justiția și poliția din provincie). Un sistem financiar ramificat aveau companiile și arendașii lor. În monarhia Habsburgilor direcția supremă financiară se concentra în camera curții imperiale și în camera imperială de conturi, în Prusia – în directoratul general al finanțelor, afacerilor militare și domeniilor.

În țările Orientului, unde în veacurile mijlocii domina proprietatea de stat asupra pământului, izvorul principal al încasărilor era impozitul funciar ce coincidea cu renta feudală – renta-impozit. Administrația financiară era una dintre principalele departamente de stat. Impozitul funciar deseori era natural (compus din cota roadei sau combinat natural-bănesc). Caracter financiar acesta căpăta în regiunile unde domina producția marfară. Dreptul încasării impozitelor statului, de regulă, se ceda unor proprietari funciari pentru servicii, însă o parte din impozitul direct nemijlocit era încasată în vistierie. Statul despotoc oriental dispunea și alte tipuri de impozite, de exemplu de la atelierele de stat, de la drepturile de monopol etc. Impozitele erau foarte variate. Așa, în țările musulmane existau 5 tipuri de impozite, recunoscute de dreptul musulman: *zacam*, *asar*, *haradj* – încasările financiare de bază; *djizia* și *hums* – a cincina parte din captura militară. Unele erau încasate numai de la popoarele nemusulmane, iar altele de la musulmani. Existau și multe altele dăjdii, dări și biruri. Însă, ele juridic se refereau la categoria de dări ce nu se bazau pe dreptul musulman.

În așa fel, pot fi formulate următoarele legități de dezvoltare a relațiilor financiare în epocile sclavagistă și feudală – sfera acestor relații depindea nemijlocit de dezvoltarea și importanța relațiilor marfă-bani, de legăturile economice ale societății. Relațiile financiare erau cu atât mai largi cu cât mai vaste erau relațiile marfă-bani, și invers. Finanțele publice formau partea componentă a relațiilor marfă-bani și erau derivatele lor; din această cauză, relațiile financiare în aceste formații au căpătat o dezvoltare relativ slabă. Din totalitatea relațiilor exprimate de finanțele publice o oarecare dezvoltare au primit, în principiu, impozitele, taxele, împrumuturile.

Finanțele publice sunt legate organic cu veniturile și cheltuielile statului, ocupând un loc co-subordonat față de aceste categorii. Finanțele publice sunt strâns legate și cu activitatea juridică, reglementară a statului, care e supusă economic și politic intereselor claselor dominante. Finanțele publice exprimau principiul juridic particular, dar nu public în activitatea statului. Impozitele, taxele, împrumuturile și, de asemenea, cheltuielile statului purtau un caracter extrem de nereglementat. Ele, de obicei, nu se aflau sub controlul organelor reprezentative ale puterii. Cheltuielile aveau, în principiu, caracter neproductiv.

Relațiile financiare, de rând cu dajdiile naturale, cu prestațiile de muncă, au jucat un rol important în descompunerea modurilor de producție sclavagist și feudal. Prezenta legităților comune în relațiile financiare în ambele formații social-economice reflecta procesul natural de stabilire, dezvoltare a acestor relații, tot așa cum și relațiile economice exprimate în așa categorii ca valoare, marfă, bani etc. Totodată, gradul de maturitate, însemnătatea relațiilor financiare în relațiile generale de reproducție se prezintă ca o perioadă specifică „copilărească” în dezvoltarea lor. E și firesc acest fapt, pentru că în ambele formații relațiile marfă-bani erau relativ slab dezvoltate, domina, după cum se știe, gospodăria naturală. Însă, robia și feudalismul sunt două trepte diferite de dezvoltare a omenirii; pe deasupra, ultima se află la o treaptă matură, mai dezvoltată, a relațiilor și forțelor de producție și suprastructurii ce nu putea să nu se răsfrângă și asupra legităților evoluției relațiilor financiare, și anume: aceste relații în feudalism exprimau în principiu relații economice, între feudali și țărani, în sclavagism – între robi și stăpâni de robi; în perioada feudalismului dezvoltat, relațiile marfă-bani (în special în orașe-centre manufacturiere și de meserii) s-au dezvoltat mai intensiv decât în sclavagism, ceea ce nu putea să nu se răsfrângă și asupra relațiilor financiare. S-a consolidat rolul economic al statului, în special cu necesitățile militare, fapt ce a determinat lărgirea relațiilor de redistribuire, efectuate în particular și cu metode financiare. În legătura cu aceasta s-a ridicat rolul financiar al impozitelor, împrumuturilor, creditului de stat. A crescut gradul regulator al activității statului în relațiile financiare (în particular, sub influența cerințelor burgheziei tinere) și s-a consolidat rolul păturilor reprezentative în viața politică. Aceasta se referă la buget, fondurile centralizate, cu destinație specială, impozite, unele tipuri de cheltuieli ale statului. În perioada acumulării capitalului, finanțele publice, creditul, impozitele, împrumuturile au jucat un rol colosal în crearea condițiilor de trecere la epoca modernă, favorizând redistribuirea proprietății, dezvoltarea pieței naționale și a industriei naționale.

Referințe:

1. Bertoni P. Finances Publiques. - Paris, Vuibert, 2001.
2. Dictionar de economie / Coordonator Nita Dobrota. - București: Editura Economică, 1999.
3. Devaux E., Finances Publiques. 1-er cycle. - Paris: Breal, 2002.
4. European Union: public finance. Luxemburg, office for official publications of the European Communities, 2002.
5. Никитина Л., Бугацкая В., Кикю Х., Бачой Л. Государственные финансы: Учебник. - Chișinău: ASEM, 2004.
6. История мировой экономики: Учебник // Ред. Г.Б. Поляка, А.Н. Маркова. - Москва: Юнити, 1999.
7. Manole I. Finanțe publice: teorie și aplicații. - Chișinău, 1998.
8. Matei G. Finanțe generale. - Craiova: Mondo, 1994.
9. Secrieru A. Finanțe publice. - Chișinău: Epigraf, 2004.
10. Stratulat O. Sistemul resurselor financiare publice. Ediție științifică și didactică. - Chișinău: INEI, 2003.
11. Ulian G., Doga-Mirzac M., Rotaru L. Finanțe publice: Note de curs. - Chișinău: CEP USM, 2007.
12. Vacarel Iu. (coordonator). Finanțe publice. Ediția a IV-a. - București: Editura Didactică și Pedagogică, 2003.
13. William H. McNeil. Ascensiune occidentală: o istorie a comunității umane și un eseu retrospectiv / Traducere Diana Stanciu. - Chișinău: ARC, 2000.

Prezentat la 23.04.2009